

Az emancipatio megnyitotta az ügyvédi pályát is a nők előtt s hogy az ilyen nőügyvédekben nem hiányzott a tehetség a törvények ide-oda csavarására, bizonyítja, hogy ők voltak magános és gazdag nőknek a vagyon kezelői, ők intézték el peres ügyeiket lebilincselve jogi ismereteikkel és bizony nem kisebb honoráriumot tettek zsebre, mint bármelyik férfi.

Az emancipatio megtörténtével a különben az érzelmek hatása előtt meghajló gyöngé női nem felszabadulása felett érzett örömmámorában tulment a határokon, az ismeretlen ingere ragadta magával s mint börtönéből szabadult rab, tele tüdővel kezdte szívni a korszak fertőzött levegőjét. Fény helyett a sötétbe rohant.

A köztársaság utolsó százévének szomorú képe ez. A respublica tulérett. A miért a Grachusok csak titokban égtek; a mire Sulla megmutatta az utat; a mihez Pompeiusnak nem volt merészsége akkor, mikor alkalmas ideje volt, s később már ideje nem volt a merészségre: mindazt Caesar megtette a kellő időben és a még köztársaságnak nevezett néptömeget megmentette attól a fáradtságtól is, hogy gondolkodjék saját sorsa felett. A szabad respublica letűnt, helyébe lépett a monarchia a nélkül, hogy a kormányforma-változás meghozta volna egyuttal a benső erősséget is az államnak. A szű csak tovább űrlött, míg végre egy néhány évszázon keresztül romboló belső viharok által meggingott fáját a birodalomnak egy keleti vihar, a népvándorlás, ledönté a mélybe.

PERÉDI (PTACSNIK) JÓZSEF.

Tanárbeiktatáson mondott üdvözlő beszéd.

(1894. máj. 5.)

A közel múlt években ma már harmadszor ül főiskolánk ilyen ünnepet a milyent ma. Az elsőn nekem is jutott egy kis szerep úgy miként ma neked, s ma alig három év után oly szerencsés vagyok, hogy téged mint főiskolánknál új tanárt én üdvözölhetek magam és pályatársaim nevében. Nem tudom eltitkolni e fölötti örömet különösen azért, mert míg egyfelől benned a jó pályatárs mellett az egykori tanulótársat, a jó barátot is üdvözölhetem, addig másfelől alkalom nyílt arra, hogy kifejezést adhassak annak az örömnnek, a melyet nehéz de nemes elhivatásunk érzete kelt bennem. Hiszen van-e nemesebb cselekedet annál, mely az emberi szellem fejlesztésére, fölemelésére irányul és gyakorol jótékony befolyást. Már pedig minden tanár ilyen cselekedeteket gyakorolhat, sőt kell gyakoroljon. E tudat az a mi a különben oly rögzös és anyyi kellemetlenséggel egybekötött pályánkért lelkesíteni tud. Hiszen naponként éreznünk kell s méltán kelt lehangultságot az az ítélet, az a kevésre becslés, a melyben a tanárság részesítettik. Mert ahhoz minden ember jogot

kisérétében keleti pompában, az érzékiségnek minden külsőségeivel járták be a várost koldulva, mi egy újabb adózási teher gyanánt nehezedett a lakosságra. Ezekre írhatta Ennius:

E vakhítú papok, ez a próféta csőcselék,
 Ki lustaság, ki dőreségből, vagy mert gyötri éh,
 Akar mutatni másnak utat, míg magát sem ismeri:
 Oszk kincset annak, kihez fillért koldulni megy.

Battakes, pessinusi főpapja az istenek anyjának, el is jött Rómába, hol istennőjének védelmére beszédet tartott, csodákat mivelt s az asszonyok tömegesen kísérték, mikor távozott. E hit elharapózott az előkelők között is. El kezdtek zarándokolni keletre, Marius is járt Pessinusbán; római polgárok lettek Kybele papjaivá. Ezután megindult a vallási őrjöngés; a hiszékenység a legmagasabb fokra lágott. A titkos jövendölés igen kedvelté lett s annyira elszaporodtak a jósök, hogy a praetornak ki kellett útasítani őket a városból.

Kappadociából kezd beszivárogni Má-nak vagyis Bellonának tisztelete, ki már Sullának is megjelent álmában s kinek tiszteleténél a papok véreket fecskendezték a körmenet alkalmával.

Kelet kezdette vonzani magához nyugatot nemcsak külsőségekben, hanem bensőleg is. Nem elégtvén ki már többé az igényeket nyugat minden mysticismusa, képtelen babonája, keveslik már azokat, igényeik magasabbak, s mert minden ismeretlen már előre is az ujdság ingerével hat: Kelet szolgáltatja a lelki táplálékot a legveszedelmesebb anyagokból. Az összeköttetésnél fogva, melyben Róma Kelettel állott, ezt könnyen tehetette is; az élénk kereskedelmi viszonyok, a keleti rabszolgák elhozták magukkal Ázsia babonáit s itt könnyen elterjesztették a hiszékeny nép közt, mely kapva kapott e csodálatos dolgokon. Lángot okádó rabszolgák, csillagokból jósolni tudók nem voltak ritkaságok.

Az eddig említett cultusokon kívül bejött a perzsa Mithra tisztelete. Talán a legerkölsrontóbb volt az összes között Bacchus cultusa, melyet egy görög pap hozott Etruriába. Éjjeli tivornyázás és a legundokabb erkölcstelenség között tartották ez isten tiszteletét, mely oly gyorsan terjedt egész Itáliában, megrontva a családi élet tisztaságát, feldulva szentségét, a legelvetemültebb gaztettekbe ragadta hívőit, úgy hogy egyszerre 7000 embernél többet nagy részben halállal kellett büntetni.

Aegyptomból bejött Isis cultusa, mely rövid idő alatt igen népszerűvé lett alant és fent s hamar templomok épültek számára. Erkölcstelenség volt a főjelleme s mennél feslettebb életet élt valaki, annál nagyobb tisztelője volt az istennőnek.

Eddig a rómaiak magok csak hívők voltak, mostan kezdik magok is a jóslási tudományokat, s nem közönséges, hanem tudós és előkelő tisztviselők is úzték e keleti mysticismusokat. Lucius Tarutius tudós jósolt; P. Nigidius Figulus egy új bölesészeti rendszert kotyvasztott össze a babonákból és vallási rendszerekből, melyekkel

csodákat művelt; consularis és hadi férfiak szellemeket idéztek s a legnagyobb képtelenségeken kaptak.

A politikai élet és vallás ily fokú elfajulásának természetes következménye lőn az erkölcsi hanyatlás.

Hogy milyen lehetett egy szigorú erkölcsű római, példáját találhatni az öreg Catóban, ki maga leírta életmódját s kiről tudva van, hogy szigorú erkölcs bíró volt. Összes tevékenységének központja a családi élet, melyet egy rómaihoz illően a legnagyobb szigorúsággal és pontossággal vezetett. Hisz egy igazi rómainak, ki magát az állam tagjának tekintette, élete szorosan egybe volt kapcsolva az állam életével; az állam ügyeit a magáénak is tekintette s ennél fogva házának vezetése és a tanácssteremben a közügy elintézése voltak mindennapi teendői. Ezek között pedig, mint mondták, meglehetősen szomorúan és nehezen teltek a napok.

A római nőnek élete meglehetősen zárkózott volt, a házi teendők, a gyermekek nevelése egy-egy tanult szolga segítségével tették az ő gondjukat. Ők látták el a háztartást, a kenyérsütést is ők végezték s csak vendégségek alkalmával fogadtak fel külön szakácsot. E zárkózott élet mellett is voltak kiváló jellemek, és mint ezeknek egyik példáját említi a történelem a Grachusok anyját, Corneliát, ki a családi életben találta fel legnagyobb örömét, ki a politikai mozgalmak által a zajos világba sodrott fiajért aggódott mint anya, a hazáért mint honleány. Így ír kisebb fiának, mikor az is fellépni készül: „tehát házunkban az örültség sohse érjen véget? hol lesz itt a határ? nincs-e már elég okunk szégyelni magunkat azért, hogy az államot zavarba s rendetlenségbe döntöttük?” és hogy fiát Gaiust a bátyja halálának megboszulásától távol tartsa, írja: „Előttem sincs semmi szebb és magasztosabb, mint boszút állani az ellenségen, a mennyiben ez megtörténhetik a nélkül, hogy a haza elveszzen. De ha ez nem lehetséges, akkor ellenségeink hadd maradjanak életben és hadd maradjanak azok, a mik; ezerszer inkább semhogy a haza tönkre menjen.“

A nők, mint család anyák tiszteletben részesültek, de általában véve nem a legkedvezőbb véleményt táplálták felőlük a római férfiak. Cato egy törvényjavaslat alkalmával következőleg szólt: „Emlékezzetek meg mindazon rendszabályokról, melyeket őseink tettek, hogy a nőket férjeiknek alárendeljék. Bármennyire legyenek is lelánczolva, alig uralkodhattok fölöttük. Mi lesz akkor, ha visszaadjátok szabadságukat, ha ugyanazon jogokban részesítitek, melyekkel magatok birtok? Hiszitek, hogy akkor is fön tudjátok tartani uralmatokat? A mely napon egyenlők lesznek veletek, azon napon fölétek kerülnek.“ E szavak s az a körülmény is, hogy a férfiak vonakodtak házasságot kötni, világosan elárulják a férfiak féltékenységét a nőktől. Mikor már a caelibatus panaszra adott okot, akkor mondta Metellus censor a következő buzdító beszédet a férfi nemhez: „Polgárok, ha asszonyok nélkül élhetnénk, mindnyájan megszabadítanók magunkat e kellemetlen tehertől; de mivel a természet úgy rendelte, hogy a nőt épp annyira nem nélkülözhetjük, mint a mennyire kellemetlen

formál, s elég bölcsnek tartja magát, hogy a tanárt működésében sőt magán életében is megbírálhassa, de alig akad valaki a ki munkáját méltányolni akarná, a mihez van mérve természetesen az anyagi javadalmazása is. Ezek hangoztatása után valjon nem méltán kérdezhetem-e, s kérdezhetjük-e mindnyájan, hogy a tanárt nem a lelkesültség, nem az elhivatás nemes érzete köti-e pályájához? Én hiszem, hogy minden tanár így érez, vagy legalább is csak az tud megfelelni hivatásának a ki így tud érezni, gondolkozni. Különösen mi, kik e főiskola szolgálatában állunk, kell hogy ily gondolatoktól vezéreltessünk, s ki merem mondani, hogy van a mi munkánkban valami lelkesítő buzdító erő, mely nem engedi, hogy az ügy, melynek szolgálatában állunk, bármiféle okból szenvedjen. Ezt bizonyítja főiskolánk multja, ezt jelenje, s hiszem hogy erről fog tanuságot tenni jövője is. Minket nem csak a pályánk köt e főiskolához, hanem köt a multból lelkünkben őrzött hála neveltetésünk, oktatásunkért, melyet mi is e főiskolában nyertünk. De nem foglalkozom tovább saját magunkkal, hadd beszéljenek ezekről a cselekedetek; hanem tekintem az iskolát általában a maga nemes céljai elérésére irányuló fontos munkájában.

Napról napra tapasztaljuk, érezzük, hogy ugy az egyesek miként a nemzetek ereje, jövője csupán a belértéstől, a szellemi erőttől függ. A szellemi erő fejlesztésére jól tudom, hogy a népiskolán elkezdve minden iskola befolyást gyakorol, de a dolog természete szerint a legtöbbet mégis a közép és felső iskolák gyakorolnak. Ezért hangoztatják oly sokszor, hogy a jó közép és felső iskolákból kikerült ifjuság fogja átültetni szellemét a nemzet szellemévé, annak jelme fogja irányítani a nemzet jellemét.

Ezért tudok én oly fontos szerepet tulajdonítani a közép és felső iskoláknak, ezért óhajtom, hogy oktatási rendszerünk, ne a külföld utánzása legyen, hanem nemzeti érdekeink helyes fölfogásával azok szolgálatában álljon. Én bizom a közel jövőben, hogy e kérdés teljes megoldást fog nyerni, s akkor a tanár maga is saját lelkét látván e rendszerbe öntve, kettőztetett lelkesültséggel, s nagy eredményekkel fog munkálhatni.

Egy közös célunk ma is van, t. i. az ifjuság szelleme értelmi és erkölcsi fejlesztése. E közös cél elérésére munkálunk mindnyájan. Egyik egy, másik más módon, de mindenik ugyanazt a szent célt törekszik elérni.

Neked is kedves barátom, ki a classicusokat vagy hivatva átültetni tanítványaid lelkébe, igen szép szerep jutott az ifjuság szellemének, értelmének és jellemének fejlesztésénél. Mert hogy a közvélemény kezd elhidegülni e tudomány iránt, nem csodálom, ha meggondolom, hogy ma már csak azon tudomány iránt viselhetik előszeretettel, melynek még van a mindennapi ugynevezett materialis haszna; de semmi esetre sem tehetem, hogy ezen jeleztem elhidegülés ellen szót ne emeljek, annak káros következményeire ne utaljak. Mert hisz igaz, hogy oly hasznot talán nem is nyujt, mint egyik-másik exact tudomány, ámde szegény nemzet lenne az, melynek

ifjusága csak arra képeztetnék, hogy egykoron anyagilag minél jobb helyzetbe jusson, mert ha a nagy eszmék és elvek horderejét mérlegelni s azokat hasznára fordítani nem tudná, még anyagi nagysága sem lenne. A classica literatura feladata éppen az, hogy a szép és nemes dolgok kiviteléhez szükséges erőt, lelkesedést, áldozatkészséget, haza és szabadságszeretetet nevelje, erősítse.

A classica literatura oly eszméket tár föl az ifju előtt, a melyekre az nemcsak a régi korban, de ma is, sőt jövőben is mindig fogékony leend. Hiszen hol nyilatkoznak meg az emberi érzelmek és szenvedélyek oly megkapóan, mint a classicusoknál, hol jelenik meg az ember oly fönséges, isteni alakban, mint ott.

Az ily tudománynak jótékony befolyása nem maradhat el, mert az egyszerűségével megragadja az ifju kedélyt, nehézségeivel élesíti az értelmet, edzi az akaratot. Egy szóval a classica literatura a legjobb iskola még ma is arra, hogy ifjuságunk helyesen gondolkozni, beszélni és írni megtanuljon.

De nem fűzöm tovább gondolataimat a classica literatura szépségein, hisz te ki szakavatottságodnál fogva mélyebbre hatoltál abba mint én, sokkal jobban ismered azokat a szépségeket, melyeket érvényesítened kell és érvényesíteni is tudsz. Erre vall az a közel tíz év, melyet e pályán eltöltöttél. Ezt biztosítja jövőre az a szeretet, mely pályádhoz köt. Ezt biztosítja az a szeretet is, mely téged tanítványaidhoz, s őket hozzád fűzi. Azért midőn ismételten is szivemből üdvözöllek magam és pályatársaim nevében, szeretettel párosult munkádhoz kitartó erőt és állandó jó egészséget kívánok.

BOROS SÁNDOR,
igazgató.

Visszatekintés a székelykereszturi gymnasium száz évére.

— Az 1894. június 28-án tartott évváró ünnepélyen. —

I.

Megnyitó beszéd.

Tisztelt Gyülekezet! Tekintetes Tanári kar! és Kedves ifjuság!

Ez iskolai évnek középiskolánk életében nagy szerencse jutott osztályrészül. Ez iskolai évnek jutott az, hogy száz éves furdulóba essék, száz éves multa tekintsen vissza, száz év tapasztalataiból vonjon le tanuságot és ezer évre, vagy akár időtlen időkre szivjon magának újabb erőt, lelkesedést és kitartást, hogy tovább is küzdjön a haza és nemzet, az egyház és vallás culturmissiójának nagy munkájában.

Az 1794-ik évben tétettek meg az első lépések e középiskolánk létesítésére. És én, habár nem láthatatlan távolságból is, de a közelségnek még is tekintetbe vehető távolságából kísérhetvén és tanulmányozhatván egy százév alatti fejlődését és az egymás után következő időszakok cultur-kivánalmaival tartott egyenletes lépéseit, én korántsem érzek magamban kellő minősítést arra, hogy egy száz éves multnak olyan képét tárjam fel a tudványó közönség előtt, hogy abban ki ki lássa meg azt, a mit meglátni óhajt. Megteszi ezt ez intézet nagy érdemű igazgatója, ki oly képet állíthat elé, melyben ki-ki meg fogja látni azt, amit meglátni óhajt. Az én szerepem, hogy néhány következtetést vonjak le a jelen és a jövőre nézve.

Ki ne tudná, vagy legalább ki ne hallott volna amaz üldözésekről, melyek vallásközönségünket megfosztották annyi ekklézsiájától! Isten csodája, hogy még áll egyházunk! Ámde a hatás ellenhatást szült. Az üldözések golyója mindannyiszor visszapattant a hithűség sziklafaláról. A hagyományos unitarius összetartás és áldozatkészség mindannyiszor kijavította a kijavítható romokat, vagy új alkotásokat teremtett a romok felett. A közügy oltárához az önkénytelen adakozások áldozatával seregesen tódultak férfiak és nők, urak és szolgák, gazdagok és szegények, egyesek és testületek. Ez tette lehetővé azt, hogy vallásközönségünk három százév viharai között megfogyva bár, de törve nem, áll és él. Ez tette lehetővé azt, hogy e középiskolánk egy száz év alatt három korszak alkotó, három rendbeli építkezés, tanszerekkel és tanerőkkel háromszori berendezés